

Interdisciplinarne učionice 2016. godine

**POLITIZIRANA SJEĆANJA:
BORBA ZA TERITORIJU
KOLEKTIVNOG PAMĆENJA**

Zenica – Zagreb – Beograd

Interdisciplinarnе učionice 2016.godine - Politizirana sjećanja: borba za teritorij kolektivnog pamćenja - Zenica – Zagreb – Beograd

PILAR projekt

Izdavač: TPO Fondacija

Urednica: Edisa Gazetić

Sarajevo 2017.

TPO Fondacija zajedno sa Odsjekom za BHS jezike i književnost Filozofskog fakulteta u Zenici, Klubom studenata povijesti – ISHA u Zagrebu te Udruženjem građana Balkanac iz Beograda održala je tri interdisciplinarnе učionice u Zenici (BiH), Zagrebu (Hrvatska) i Beogradu (Srbija) na temu *Politizirana sjećanja: borba za teritorij kolektivnog pamćenja*. Učionice su održane u sklopu PILAR programa, čiji je fokus na afirmaciji interdisciplinarnog pristupa u metodama učenja i istraživanja u društvenim i humanističkim disciplinama u svim oblicima društvenosti na prostoru bivše Jugoslavije. Cilj ovakvog pristupa je izgradnja javnog dobra koje je sistematski urušavano preko dvadeset godina. Da bi se što bolje iskoristio ljudski kapital i resursi, posebno mladih, potrebno je osigurati kvalitetno znanje, vještine i kompetencije koje osposobljavaju ljude da unaprjeđuju vlastite živote i javno dobro kroz socijalnu uključenost svih kategorija stanovništva. Važan korak u tom procesu je dokidanje lažnih podjela između akademije i društvene zajednice i osiguravanje ravnopravnog pristupa obrazovanju za sve. U ovakvom pristupu okupljamo sve postojeće platforme i inicijative koje su zainteresirane za zajednički rad na javnom dobru kroz sljedeće programske teme: politike sjećanja i izgradnja društvene solidarnosti, istraživanje traume u svakodnevnom životu, kulturalna produkcija i svjedočenje traumi.

S obzirom na to da su ove godine najvažniji sudionici bili studenti Filozofskih fakulteta iz BiH, Srbije i Hrvatske, bilo nam je važno otvoriti neke teme koje se tiču svih generacija koje žive na ovom prostoru, a to se prije svega odnosi na preispitivanje i suočavanje sa prošlim događajima i to ne samo onima iz bliske prošlosti, već i događaja koji su se desili stoljećima prije. Ovo je vrijeme kada društva na prostoru bivše Jugoslavije pokazuju sve manje tolerancije za drugog i drugačijeg, kada se naše zajednice sve više okreću revizionizmu, što znači daljnje odgađanje procesa suočavanja sa prethodnim ratom, a generacije koje su izgubljene za procese suočavanja neće biti u mogućnosti da u narednim godinama prenose istinu o onome što se dešavalo na ovim prostorima. Važno nam je da mladi, posebno oni koji studiraju na humanističkim fakultetima znaju da istina i pravda ne mogu imati dvostruke ili trostruke standarde.

I dalje nam ostaju otvorena brojna pitanja na koje nemamo još uvijek jasne i zadovoljavajuće odgovore. Neka od predavanja koja smo slušali govore o tome koliko je naša stvarnost ispolitizirana i koliko su „osjetljive“ discipline poput jezika, književnosti, historije, i kako se preko ovih nauka dalje prenose političke poruke među različitim etnijima. Nažalost, zagovornici nacionalističkog projekta dvadeset godina poslije ratnih sukoba i dalje uspijevaju mobilizirati dovoljan broj onih koji podržavaju nacionalizma, širenje mržnje prema drugome i sl. No i dalje se moramo nadati da mora postojati način da se konačno suočimo sa onim što se dešavalo na ovim prostorima i to ne samo u devedesetim godinama, već da otvorimo sve naše traumatične teme i konačno započnemo jedan drugačiji proces koji će nas dovesti do konačnog društvenog ozdravljenja.

U ovoj brošuri vam donosimo pregled predavanja koja su održana na učionicama, kao i studentske utiske i fotografije iz Zenice, Zagreba i Beograda.

Zenica, Muzej Grada Zenice, 22.04.2016.

Dr. Drago Bojić

Od zlopamćenja do opraštajućeg i pomirljivog sjećanja

Mogu li sjećanje, opraštanje i pomirenje kao bitne teološke (vjerničke) kategorije postati etičke i političke vrednote? Može li sjećanje unatoč strahotama povijesti postati pravedno „opraštajuće i pomirljivo“ sjećanje – sjećanje koje se na pravedan način odnosi prema pretrpljenim nepravdama ali i prema (individualnom i kolektivnom) počinjenom zlu? Religijske zajednice bitno utemeljuje i određuje sjećanje i upravo zbog toga bi suvremene teologije, i lokalne i globalne, morale ponajprije biti „teologije sjećanja“ koje iz perspektive vjere i humanosti i najbolnija sjećanja i najstrašnija zlopamćenja preobražavaju u opraštajuće i pomirljivo sjećanje koje neće biti (samo) sjećanje na pretrpljene nepravde nego (prije svega) sjećanje na tuđu patnju.

Dr. Christopher Bennett

Povratak u budućnost

Analitičari Bosne i Hercegovine i njenog mirovnog procesa se uglavnom slažu da je zemlja zarobljena u svojoj prošlosti i da mora da prevaziđe strukture Dejtonskog mirovnog sporazuma da bi mir postao samoodrživ. Iako su ratna dejstva završila prije više od 20 godina, politički diskurs ostaje u dešavanjima iz prve polovine 1990-ih. Etno-nacionalne političke elite predstavljaju međusobno isključive narative raspada i rata kroz politički kontrolisane medije i nastavljaju gledati svako pitanje kroz usku etno-nacionalnu prizmu. Iako se čini da istorija podjela, preciznije tumačenje nedavne prošlosti – koje stavlja odgovornost za sukob u Bosni i Hercegovini na manje etno-demokratije – može pružiti sredstva za reformu postojećih struktura u zemlji tako da mijenja poticaje u političkom sistemu kako bise promijenila logika bosanske politike.

Prof.dr. Dubravko Lovrenović, Filozofski fakultet, Sarajevo

Bosanski identitet: hrvatska trauma

Ovaj tekst nastaje na tragu pokušaja rješavanja dihotomije između kulturne i državne pripadnosti bh. Hrvata, u čijoj osnovi leži „duboka sumnja u identitet“ (Fromm). Potrebno je uočiti „razliku između istinskih i lažnih ideala, koja je bitna, kao i razlika između istine i laži“ (Fromm). Drugim riječima, postavlja se pitanje: Mogu li i trebaju li ideali prošlih generacija to ostati i za živuće generacije? Jesu li jednom predložena i usvojena rješenja data za sva vremena ili ih povremeno treba kritički provjeriti i ispitati njihovu „nosivost“? Ako su data jednom zauvijek, onda se svi mi rađamo sa unaprijed programiranim zadacima koje su nam odredili drugi. Empirijski se, naime, pokazalo da su nekadašnji ideali, neprimjereni našoj stvarnosti, na koncu usmjereni protiv samoga života. U vlastitome autizmu završava svaka kultura suprotstavljena i nadređena univerzalnim postulatima. Pokazuju to primjeri i tzv. velikih i malih naroda, pokazuje to naš slučaj međusobnog istrebljenja i stradanja u ime nacije – u ime fikcije čiji smisao većina teško da bi znala opisati.

Mr. Amra Delić, Odjel za psihijatriju i psihoterapiju, Bolnica HELIOS, Stralsund, Medicinski univerzitet u Greifswaldu, Njemačka

Dugoročna iskustva i psihosocijalna dobrobit djece rođene kao posljedica rata u Bosni i Hercegovini

U tradicijski obojenoj bosanskoj kulturi gdje su prisutni negativni društveni stavovi prema ženama žrtvama seksualnog iskorištavanja i drugih oblika seksualnog nasilja u ratnom i poslijeratnom periodu, stigma koja prati „djecu rođenu zbog rata“ se rijetko razmatra. Mnoga djeca su završila u sirotištima, neka su data na usvajanje odmah poslije rođenja i lišena su bilo kakvog znanja po pitanju svog podrijetla. Ipak, službene statistike i unificiarne baze podataka ne postoje. Nevladine organizacije koje se bave posljedicama masivnih ratnih silovanja koja su provodili neprijateljski vojnici su uglavnom orijentirane na podršku ženama žrtvama dok su potrebe djece rođene kao posljedica silovanja ostaju netaknute i njihova prava kao djeca su uvelike zanemarena. Iako postoje brojna svjedočenja i izvještaji o rasprostranjenom neprikladnom ponašanju, seksualnom zarobljeništvu i iskorištavanju lokalnih žena od strane mirovnih snaga i stranih humanitarnih radnika koji su djelovali u Bosni i Hercegovini, slučajevi djece koju je začelo osoblje Misije UN-a i naposljetku napustilo po završetku misije su nevidljivi i neprepoznati kao udaljena društvena kategorija i priča o njima je društveni tabu. Cilj ovog rada su dugotrajna iskustva i psihosocijalna dobrobit „djece rođene zbog rata“ u Bosni i Hercegovini.

Mr. Srđan Šušnica, Banja Luka

Sveta koka: mrvice na svetoj periferiji

Ovaj rad istražuje simboličku reprezentaciju socio-političkih i ekonomskih nejednakosti između polova, kao rezultat androcentričnog rodnog poretka. Poretka koji crpi snagu iz tradicije etno-religijskog patrijarhata, ali i iz savremenog, ekonomskog i militantnog patrijarhata koji se oslanja na kvazi-naučna, kreacionistička, esencijalistička i bio-maskulizirana promišljanja, a prema kojima današnja ekonomska i politička dominacija i moć muškarca izvire iz „superiornosti“ psiho-socijalnih osobina i sposobnosti „jačeg pola“ i njegove „prirodne“ kontrolne pozicije nad ženskim tijelom. Tako se dominacija i superiornost muškarca legitimizira kao potvrda „starih“ tradicija i „biblijskog“ poretka, ali i kao „prirodna nužnost“ upravljanja i kontrolisanja nasilja, bezbjednosti i vojno-ekonomskih sila koji su ključni temelji razvoja nacije i „nacionalne“ kulture i institucija.

Takav rodni poredak neizbježno proizvodi rodnu segregaciju i vladavinu onog koji je moćniji i spremniji na nasilje. U takvom okruženju teme kao što su konstrukcije ženskosti ili rodna jednakost sporo nalaze mjesto u akademskom, regulatornom ili javnom prostoru i najvećim dijelom se prezentuju stidljivo, sa dvostrukim aršinima ili samo površinski. Nacionalističke, klerikalne i ideološke sile i poretki ne dozvoljavaju ljudima da se zauzimaju i bore za jednakost i slobodu društvene konstrukcije roda. U nekim društvima ovakav rodni poredak regresira u tolikoj mjeri, da se sloboda konstrukcije ženskosti i roda u potpunosti gubi, sa snažnim povratkom prema klerikalnim srednjovjekovnim tradicijama uvijenim u savremeni nacionalistički novogovor. To je ono što se dešava u današnjoj Banjoj Luci i Bosni i Hercegovini, slično kao i na cijelom Balkanu. Ovaj rad ima za cilj da prezentuje rodnu strukturu naziva ulica i pokaže kako su mijenjani nazivi ulica, koji su imali žensku rodnu identifikaciju, u Banjoj Luci za vrijeme rata 1991.-1995. Također, rad želi da istraži diskurzivna značenja i ideološke matrice ovakve promjene naziva ulica, kao i da identifikuje i objasni smjerove u kojima se kreće konstrukcija ženskosti i roda u javnom prostoru koji je označen ovim nazivima ulica.

Prof. dr. Enver Kazaz, Filozofski fakultet, Sarajevo

Pamćenje rata 1992.-1995. kao osnov nacionalizma

Pamćenje rata u bosanskohercegovačkom, etnički podijeljenom društvu diktirano je iz nacionalističkih ideoloških centara moći sve tri etničke skupine. Preko takvog tipa pamćenja oni postavljaju osnovne okvire za formiranje novih narativa i oblika etničkih identiteta zasnovanih na obrazovanju slike o etničkom drugom kao demonskom svepovijesnom neprijatelju. Istodobno, pamćenje rata služi za utemeljenje novih etničkih simboličkih imaginarija u kojima su ratni zločinci postavljeni kao osobeni etnički sveci. Pamćenje na toj osnovi postaje novi oblik unutaretničke militarizacije i fobizacije, da bi se na koncu ispostavilo kao mržnja prema etničkom drugom. Takvo pamćenje bazira se na paroli *oprostiti ali ne zaboraviti* u kojoj se prisvajaju religijske vrijednosti za račun nacionalističke ideologije koja u konačnici nacionalizira instancu Boga i pretvara ga namjesto metafizičke u ideološku vrijednosti. Krvava prošlost u tom pamćenju pretvara se u zalogu na kojoj se fobizira budućnost, pa se na njene izazove može odgovoriti jedino militantnim i snažnim kolektivom. Tako se ratne žrtve u tom pamćenju pojavljuju kao etičko opravdanje za unutarnju homogenizaciju i militarizaciju etnije. U konačnici to je pamćenje koje nacionalizam vidi kao jedinu moguću budućnosnu ideologiju.

Zagreb, Filozofski fakultet, 21.06.2016. godine

Dr. Dragan Markovina, Split

Mitologizacija Tuđmanovog doba i suspenzija suočavanja s prošlošću

Kada je splitska gradska vlast, slijedeći jednoglasnu odluku Gradskog vijeća 2013. godine podignula spomenik Franji Tuđmanu u samom središtu grada, svakom iole upućenom bilo je jasno kako tu nije moglo biti riječi o izoliranom slučaju. Tim činom je simbolički pokrenut proces faktične svjetovne kanonizacije Franje Tuđmana i njegove politike, čiji su se ključni ciljevi odnosili na mitologizaciju devedesetih i afirmaciju vrijednosti iz tog doba te posljedično na suspenziju bilo kakve problematizacije tog vremena. Drugim riječima, upravo u momentu kad se u normalnom društvu mogla očekivati suvisla intelektualna i znanstvena rasprava o rezultatima i posljedicama jednog društvenog konteksta, ona se s najviših pozicija pokušala svesti na mitologizirani govor o prošlosti, bez ikakvog suočavanja s njom i istinskog uvida u kompleksnost promatranog doba. Od tada do danas taj se proces razvio u dva paralelna i međusobno nadopunjavajuća smjera. S jedne strane taj je diskurs o neupitnosti tuđmanizma do te mjere obuzeo kompletnu političku scenu, da se gotovo čitava kampanja za protekle izbore u Hrvatskoj svela na raspravu o tome tko su veći tuđmanovci u političkom životu zemlje, oni iz HDZ-a ili oni iz SDP-a, dok je s druge strane na ulice izvedena avangarda takvog načina razmišljanja, koja je naumila preuzeti državne institucije revolucionarnim putem. Razloge za ovakav razvoj događaja treba tražiti u dvjema stvarima. Izraženoj volji desnice da njihova politika, koja je i tako presudno obilježila suvremenu Hrvatsku, postane konačno neupitna, zahvaljujući čemu bi bilo kakva promjena vlasti bila isključivo kozmetička i nastojanju lijevice da vlastito paktiranje s tuđmanizmom predstavi kao poželjnu neminovnost. Kako će u svemu tome proći povijesne činjenice, malo je koga briga. Pri čemu ne treba gubiti iz vida činjenicu kako sve navedeno nužno dovodi do monopolizacije nad historiografijom, a u krajnjoj liniji i do duboke civilizacijske polariziranosti u društvu i unutar historiografije između onih koji bi profesionalne standarde podredili kolektivu i onih koji bi suštinski propitivali utemeljiteljske mitove, izlažući se javnom linču s jedne strane i institucionalnoj marginalizaciji s druge.

Prof.dr. Hrvoje Klasić, Filozofski fakultet, Zagreb

Suočavanje ili obračun s prošlošću?

Promjene koje se u Hrvatskoj dešavaju početkom 1990-ih a koje su uključivale demokratizaciju društva, izlazak iz jugoslavenske federacije te višegodišnji rat, bitno su utjecale i na promijenjen odnos prema prošlosti. To se prije svega odnosilo na percepciju Jugoslavije tj. jugoslavenske ideje uopće, socijalizma ali i antifašizma i antifašističke borbe. Za razliku od izrazito pozitivnog predznaka u prethodnom razdoblju, ovi pojmovi se pod utjecajem spomenutih promjena počinju doživljavati kao nešto negativno, ili točnije nehrvatsko odnosno antihrvatsko. Više je razloga ovakvoj promjeni narativa i vrijednosnih sustava. S jedne strane, hrvatsku prošlost se počinje procjenjivati kroz prizmu tada aktualnih događaja što se u prvom

redu odnosilo na rat kao sredstvo postizanja državne neovisnosti. Drugi važan moment bilo je stvaranje nove političke elite. S obzirom na „svehrvatsku pomirbu“ koju je zagovarao prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, na rukovodeće društveno – političke pozicije u Hrvatskoj dolaze između ostalih i bivši politički zatvorenici, oponenti komunističkog režima pa i zagovornici ustaškog pokreta i fašističke Nezavisne Države Hrvatske.

Njihov stav o prošlosti bitno je utjecao na izgradnju novog narativa. Bez obzira na de iure zadržavanje antifašističkih vrijednosti vidljivih u novom hrvatskom ustavu, proglašavanju Dana antifašističke borbe državnim praznikom, kao i činjenici da su na ključnim pozicijama u Hrvatskoj bivši partizani, pa i komunisti (Franjo Tuđman, Josip Manolić, Josip Boljkovac, Janko Bobetko i dr.), sve prisutniji u društvu su povijesni revizionizam i relativizacija fašističkih (ustaških) zločina. Ove promjene vidljive su u brojnim primjerima, od novih sadržaja u povijesnim udžbenicima do nesmetanog korištenja ustaških simbola u javnom prostoru. Jedan od najočitijih primjera „obračuna“ s antifašizmom je odnos prema imenima ulica te spomenicima posvećenima događajima i ličnostima iz Drugog svjetskog rata. Većina ulica koja su nosila imena istaknutih partizanskih boraca mijenjaju ime, dok npr. velik broj gradova po Hrvatskoj dobiva ulicu nazvanu po jednom od najviših dužnosnika ustaškog režima, Mili Budaku. Sličan, ali još nasilniji je odnos prema spomenicima. Brojni spomenici uklonjeni su, neki od njih minirani, a neki „samo“ oskrnavljeni. Kao i u slučaju ulica, javljaju se pokušaji podizanja spomenika i spomen ploča posvećenih pripadnicima ustaškog pokreta.

Proces osamostaljivanja i demokratizacije Hrvatske na primjeru suočavanja s prošlošću pokazao je niz slabosti. Umjesto objektivnog i znanstvenog preispitivanja svih mitova, interpretacija, dezinformacija pa i namjernih laži koje su često karakterizirale komunistički odnos prema prošlosti, dogodio se proces neselektivne osude svega što se na bilo koji način vezalo uz jugoslovenstvo i socijalizam/komunizam, kao i relativizacije pa i otvorenog podržavanja fašističke/ustaške ideologije. Nažalost, ovakav pristup prošlosti velikim dijelom prisutan je u hrvatskom društvu i danas.

Vesna Teršelič, Documenta, Zagreb

Snimanje osobnih sjećanja kao otpor prevlasti dominantnih ratničkih narativa

U post-jugoslavenskim zemljama gdje skoro nema obitelji koja ne prenosi iz jedne u drugu generaciju sjećanja na stradanja, a bitka za prevlast u prostoru pamćenja jednih i zaborava drugih se rijetko stišava, zapisivanje i snimanje svjedočanstava može biti put prema iscjeljenju. Kako bi stvorili platformu za sve zainteresirane u Documenti snimili smo više od 500 video intervjua. Nakon prikazivanja dijelova intervjua i izlaganja o nametanju pojednostavljenih ratnih narativa, otvorit ćemo raspravu o percepciji osobnih sjećanja u ideologiziranim javnim raspravama.

Dr. Snježana Kordić, Zagreb

Slika jezične prošlosti u službi sadašnje politike

Ideološkoj propagandi je jako stalo da kroz škole i medije usađuje u populaciju takvu priču o prošlosti koja bi opravdala i čak učinila naizgled neminovnim ono što je u interesu vladajućih nacionalističkih elita. Cilj im je preko onoga što predočavaju kao povijest cementirati dominantnu ideologiju. Pritom se koriste dvije glavne strategije: jedna je stalno ponavljanje neistina, a druga je prešućivanje bitnih činjenica. Spomenute strategije presudno obilježavaju prikazivanje naše jezične prošlosti. U ovom predavanju će na konkretnim primjerima biti pokazano kako to u praksi izgleda. Također će biti objašnjeno kakve praktične posljedice iz toga proizlaze, npr. uloga žrtve, osjećaj moralne nadmoći, proizvodnja neprijatelja. U nastavku će biti izložen znanstveno utemeljen opis naše jezične situacije, na osnovi kojeg će se ujedno vidjeti koliko je velik obim manipulacija jezičnom temom u našoj sadašnjosti. Na kraju će biti ponuđeno rješenje pomoću kojeg bi se mogla neutralizirati nacionalistička iskoristivost teme jezika.

Beograd, Filozofski fakultet, 15.09.2016.

Prof. dr. Dubravka Stojanović, Filozofski fakultet, Beograd

Nastava istorije kao predvojnička obuka. Ima li izlaza?

Nastava istorije bliža je onome što zovemo sećanje, nego istorijskoj nauci. To postaje jasno već iz toga što su se udžbenici istorije u potpunosti menjali u najmanje dve situacije. Prvo, promena je u Hrvatskoj, Srbiji i Bosni i Hercegovini izvedena još dok su ratovi bili u toku, što govori o ogromnom značaju istorije za nacionalističke ideologije. Treba samo zamisliti situaciju u kojoj vlade, usred rata, logora, izbeglica, sankcija ili hiperinflacije menjaju „istoriju“! To je bilo potrebno jer su želeli da prošlost „prilagode“ trenutnim političkim potrebama i da rat u Jugoslaviji učine jedinim mogućim rezultatom prošlosti. Zato su iz nje izbrisali sve što je bila saradnja jugoslovenskih naroda i zamenili to njihovim međusobnim sukobima, napravivši tako jednu konfliktnu sliku prošlosti iz koje može izaći samo konfliktna sadašnjost.

Drugi put su, bar u Srbiji udžbenici promenjeni posle odlaska Miloševića s vlasti. Nove, demokratske vlasti smatrale su da je potrebno prethodnog protivnika poraziti i na polju „istorije“, pa su stoga u udžbenicima nove generacije, nakon 2003., zamenili lekcije o Drugom svetskom ratu. Good boys su sada postali četnici, dok su Titovi partizani postali loši momci. Time je uvedena opasna zbrka u razumevanje fašizma i antifašizma, što je i danas veliki problem u Srbiji.

Dr. Milivoje Bešlin, Novi Sad

Istorijski revizionizam i politička upotreba prošlosti

U izlaganju bi se krenulo od sinhronih procesa konstituisanja nacionalnih ideologija i istorijske nauke u Evropi XIX veka. Nakon toga bi se pratila nit političke upotrebe prošlosti kroz brisanje iz pamćenja i preinačavanje obrenovičkog perioda u historiografiji posle 1903., pa preko političkih funkcionalizacija istorije u doba obe Jugoslavije, kao i najfrekventnije zastupljen narativ političke upotrebe prošlosti kroz upotrebu žrtava Drugog svetskog rata u Jugoslaviji. Glavni segment predavanja bio bi posvećen savremenim procesima istorijskog revizionizma, kroz četiri ključna segmenta: historiografski, zakonodavni, pravosudni, kao i revizionizam izvršnih institucija. U svim navedenim aspektima istorijskog revizionizma kritička historiografija i racionalna znanja o prošlosti igraju ulogu sporednog aktera.

Prof.dr. Momir Samardžić, Filozofski fakultet, Novi Sad

Jezička standardizacija krajem 18. i početkom 19. veka kao primer izgradnje srpskog nacionalnog identiteta

Posmatranje različitih modela jezičke standardizacije kao paradigmi konstituisanja nacije ne podrazumeva definisanje dva antagonistička koncepta nacije, ali perspektiva binarnih opozicija koju nameću primordijalni i konstruktivistički koncept nacije postavlja pitanje suštinskih razlika

između dva modela jezičke standardizacije, odnosno, da budemo precizniji, načina na koji se kroz stav prema reformi jezika ogledaju izazovi početne faze konstrukcije nacionalnog identiteta Srba.

Polazeći od stava češkog istoričara Miroslava Hroha da, između ostalog, nacija u nastanku može biti opisana i okarakterisana tek kroz standardizaciju „narodnog“ jezika, te da je jezik postao ključno oruđe izgradnje novog identiteta, značaj koji mehanizmi i dinamika konstrukcije nacionalnog identiteta imaju za proces primarne standardizacije književnog jezika proizlazi iz činjenice da ona pre svega zavisi od ekstralingvističkih faktora. U doba velikih promena, države i društva moraju da se suoče sa spoljašnjim pritiskom polazeći od postojećeg sistema institucionalnih i društvenih odnosa, te su na različite koncepte jezičke standardizacije severno i južno od Save i Dunava uticali različiti faktori, od kulturnih paradigmi prosvetiteljstva i romantizma, do socijalno-ekonomske situacije nosilaca jezika, odnosno nosilaca jezičke reforme i njihovog stava o poželjnom govornom idiomu kao osnovi standardizacije. Oslanjajući se na tezu sociolingvistike o tome da se priroda određenog društva i priroda njegovog jezika nalaze u neposrednoj međuzavisnosti, moguće je zaključiti da je bez prosvetiteljskih uticaja, bez književnojezičke tradicije, sa izrazito egalitarnom ruralnom socijalnom strukturom, u društvenom kontekstu rata, nasilja i socijalne revolucije, te pod uticajem romantičarskih ideja o narodu kao prirodnoj, organskoj celini i njegovom jeziku kao čuvaru suštine „nacionalnog bića“, jezička standardizacija srpskog književnog jezika mogla da bude utemeljena isključivo na folklornojezičkoj tradiciji izrasloj u okviru patrijarhalne kulture srpskog sela u Osmanskom carstvu, kao i sa njom suštinski povezanim primordijalnim, organicističkim konceptom nacije ostvarenim mimo dinamike konstrukcije nacionalnog identiteta karakterističnog za etničke zajednice u Habzburškoj monarhiji.

Dr. Milovan Pissari, Beograd

Genocid nad Romima: zaboravljeni Holokaust?

Između 1934. i 1945. godine u zemljama pod nacističkom vlašću Romi i Sinti su bili žrtve posebne rasne politike čiji je cilj bio njihovo istrebljenje. Genocid nad Romima, poznat i kao Holokaust nad Romima, Porajmos ili Samudaripen, bio je u tom smislu veoma sličan Holokaustu nad Jevrejima (Šoa). Istoriografija je počela tek poslednjih godina da posvećuje pažnju toj temi, naročito u Nemačkoj i Francuskoj. Istovremeno, evropske i druge međunarodne institucije, kao i pojedinačne zemlje, uvele su određene komemoracije kako bi se svake godine obeležavalo stradanje Roma.

Budući da se u prethodnih šezdeset godina skoro ništa nije znalo, često se i dan - danas koristi izraz „zaboravljeni Holokaust“. Ipak, analizirajući istorijski period od Drugog svetskog rata do današnjih dana, primećuje se da je Porajmos uvek bio prisutan, ali ignorisan: dokumenti jasno govore da je već krajem rata bilo jasno da se Romima desilo nešto slično Jevrejima, ali ipak niko nije osuđen zbog toga; u istoriografiji je pitanje stradanja Roma takođe uvek bilo prisutno, iako je uvek dolazilo posle Jevreja i niko nije detaljno obraćao pažnju na to; romske organizacije se decenijama bore za priznavanje genocida, naročito u Evropi.

Razlog za ignorisanje treba tražiti u opštem odnosu koji evropska društva imaju prema Romima, odnosno jedna vrsta opšteg evropskog rasizma i potiskivanje sopstvene prošlosti, odnosno antiromskog zakonodavstva koje je dugo bilo na snazi u mnogim zemljama, uljučujući i „najnaprednije“ poput Švedske i Švajcarske. U tom smislu, ni mi sami nismo svesni tog rasizma čiji smo često i nosioci. Radi se dakle o genocidu koji se ignoriše jer se ignorišu i sami Romi. To je nešto što je počelo da se menja, ali će trebati mnogo vremena da bi se odnos prema Romima i njihovom stradanju definitivno promenio.

Sonja Biserko, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd

Raspad Jugoslavije u kontekstu međunarodnih odnosa

I Autorica je govorila o načinu na koji su se u kontekstu međunarodnih odnosa dešavali neki od najvažnijih događaja, poput otcjepljenja pojedinih republika, te rata na teritoriji Republike Hrvatske i BiH.

Staša Zajović, Žene u crnom, Beograd

Staša Zajović održala je predavanje koje je uključilo feministički princip sjećanja, odnosno suočavanja sa prošlošću. Predstavljajući rad organizacije Žene u crnom, autorica je govorila o godinama otpora prema Miloševićevoj, ali i politici poslije Miloševića. Danas je Srbija u poziciji poricanja uključenosti u ratove na prostoru Jugoslavije i dalje odbija da se, kako je navedeno u jednom filmu, pogleda u ogledalo.

Studentski utisci o održanim Interdisciplinarnim učionicama

Lucija Balikić, Filozofski fakultet, Zagreb

Serija interdisciplinarnih učionica održanih u Zenici, Zagrebu i Beogradu za mene je bila odlična prilika da upoznam mlade iz regije, ali i da čujem idejna kretanja profesora, znanstvenika i aktivista iz regije. Tema kolektivnoga sjećanja, koja je bila zajednička izlaganjima svih uključenih, važna je za razumijevanje trenutnih odnosa u regiji. Stoga ju je posebno važno pravilno prezentirati mladima kako bi oni mogli krojiti stabilniju i progresivniju budućnost. Ono što mi je osobno bilo najvrijednije u ovom iskustvu su poznanstva. U akademskom okruženju sam imala prilike ostvariti dijalog s kolegama povjesničarima i jezičarima iz okolnih država te iz toga saznati mnoge zanimljive stvari. Ponajviše me zanimala njihova predodžba o nama i o sebi samima te njihova perspektiva na Jugoslaviju, kao i na njezin raspad. Ovakvih bi projekata trebalo biti što više jer upravo oni pomažu srušiti predrasude mladih o mladima iz susjednih država te akademizaciji tako važne i nedovoljno istraživane teme kao što su kolektivna sjećanja. Regija poput naše, koja je u nedavnoj prošlosti iskusila tako traumatične i dalekosežne promjene, mora naći način da se nosi sa svojim nasljeđem i kako da povezivanjem izgradi bolju budućnost.

Sanja Radović, Filozofski fakultet, Beograd

Kao studentkinja doktorskih studija i demonstratorka na predmetima *Vanevropski svet u savremenom dobu* i *Društveni fenomeni u 20. veku* na Filozofskom fakultetu u Beogradu, imala sam tu čast i zadovoljstvo da sa kolegama učestvujem u interdisciplinarnim učionicima koje su se održavale u Zagrebu i Beogradu, a da u Beogradu budem, kao domaćin, i koordinatorka učionice.

Značaj

Značaj organizovanja učionica poput ovih je, u regionu još uvek bremenitom teškim posleratnim i političkim nasleđem, posebno veliki. Mogućnost da se okupe kolege iz tri različite postjugoslovenske države, koji su profesionalno orijentisani na izučavanje društvenih i humansitičkih disciplina, i da dobiju priliku da diskutuju o problemima koji i dalje opterećuju njihove zemlje, smatram izuzetno pozitivnim i

nadam se da će se slična praksa nastaviti u narednim godinama, što bi omogućilo da se izgradi čitav niz poznanstava i na taj način unapredi buduća profesionalna saradnja među našim institucijama.

Učionice

Obe učionice kojima sam prisustvovala, trajale su jedan dan i bilo je nekoliko izlaganja u okviru istog panela. Ideja je bila da se naznačena tema pokrije iz što više uglova i da se potkrepi sa što više argumenata. Broj studenata koji su učestvovali je varirao do 15 do 25, i mislim da bi u budućnosti trebalo poraditi više na ovom segmentu. U sledećem ciklusu bi posebno trebalo naći i neke druge načine za animiranje još većeg broja studenata koji bi želeli da učestvuju u ovakvim sadržajima, jer interesovanje nesumnjivo postoji.

Iskustva

Prilikom gostovanja u Zagrebu, imali smo priliku da čujemo izlaganja relevantnih istraživača na teme izučavanja osetljivih istorijskih epizoda, posebno iz vremena Drugog svetskog rata, i to u kontekstu novih nacionalističkih diskursa, zatim na teme istorijskog sećanja i novih politizovanih tumačenja, zatim na teme izgradnje novih nacionalnih identiteta kroz forsiranje izgradnje nacionalnih jezika, itd. Predavanja su bila izuzetno inspirativna, o čemu svedoči veliki broj pitanja i živa diskusija koja je organizovana posle održanih sesija. U Beogradu smo se bavili sličnim temama, samo iz drugog ugla, a u učionici su gostovali najrelevantniji sagovornici koji se već dugi niz godina, što naučno što aktivistički bave temama postjugoslovenskog nasleđa i tumačenja naše prošlosti. U Beogradu, nažalost, zbog organizacionih problema (kašnjenja predavanja zbog kašnjenja kolega iz Zagreba, kao i ranijeg odlaska kolega iz Bosne), nismo imali priliku za dužu diskusiju, što bi ujedno bio jedini nedostatak učionice.

Organizacija

Jedina primedba bi se odnosila na dužinu trajanja učionica i tu bih apelovala na organizatore da ispitaju mogućnosti da se sledeći put budu uključena makar dva dana predavanja koja bi onda omogućila i rasterećeniji popodnevni raspored i više mogućnosti za neformalna druženja i razmenu mišljenja među kolegama iz različitih država, koji inače nemaju često prilike da se sretnu u ovakvim akademskim okolnostima.

Bojan Popović, Odeljenje za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu

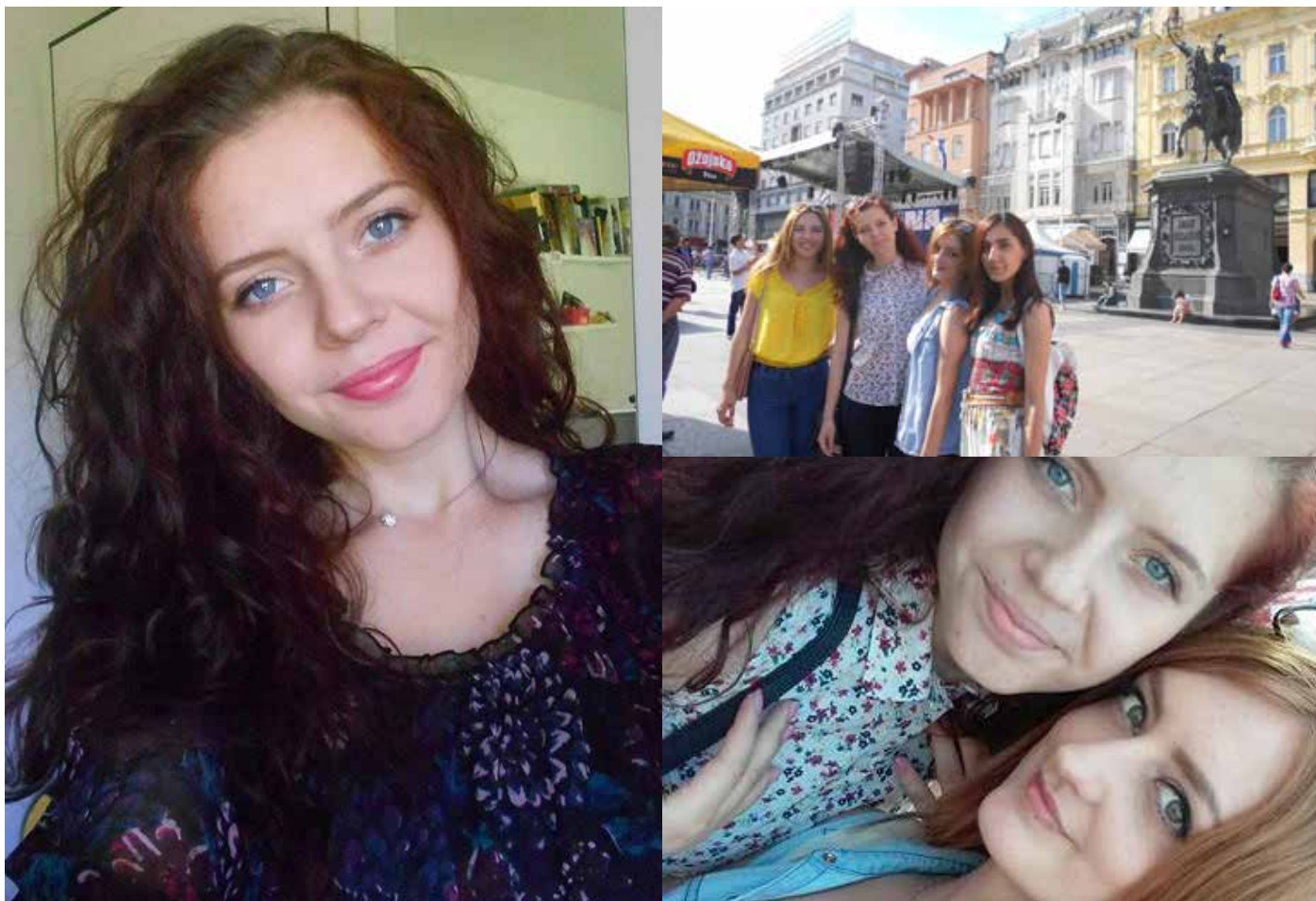

Najpre, prezadovoljan sam samom mogućnošću da upoznam nove ljude, sličnih interesovanja i sa njima razmenim mišljenja, ideje, poglede na istoriju itd.

Sama ideja održavanja konferencija koje za cilj imaju sputavanje nacionalizma je odlična i dobro je što su tu uključeni mladi ljudi koji bi zajedno trebalo da grade jednu stabilniju budućnost u regionu. Dobro je što su to studenti istorije i književnosti jer su to polja koja konstantno trpe reviziju i najpogodnija su za nacionalističku retoriku.

Ipak, smatram da bi ovakve konferencije trebalo da budu masovnije i mnogo bolje medijski praćene. Takođe smatram da bi trebalo malo više diskutovati o pronalasku nekih konkretnih rešenja za sputavanje nacionalizma, pored kritike političkih elita. Ovom prilikom moram da pomenem predavanja prof. Dubravka Lovrenovića i Draga Bojića koja su me posebno oduševila i ostavila dosta prostora za diskusiju o rešavanju problema. Nadam se da će ovakvi projekti i u budućnosti biti realizovani.

Emina Baručija, Odsjek za BHS jezike i književnosti, Filozofski fakultet, Zenica

Sudjelujući na tri interdisciplinarnе učionice pod nazivom „Politizirana sjećanja: borba za teritorij kolektivnog pamćenja” u Zenici, Zagrebu i Beogradu stekla sam nova znanja iz područja društvenih nauka, prije svega historije, politike i lingvistike.

Naročito su mi bila zanimljiva predavanja koja su se ticala ratnih, devedesetih godina te kako su se predstavnici nacionalističkih vlada ponašali tokom rata. Kako su nakon rata nastojali ukloniti sve tragove „drugog” na tom teritoriju, i kako su uglavnom uspjeli u toj namjeri.

Lingvističarka Snježana Kordić je govorila o današnjim nacionalistima i kako oni koriste jezik u svrhu širenja nacionalističke propagande, prisvajajući ga samo sebi i ističući beznačajne razlike iako se zapravo radi o istom jeziku.

Na učionici u Beogradu je između ostalog bilo riječi o tome kako se manipulira historijom na cijelom južnoslavenskom području, kroz školske udžbenike a samim time se, razumljivo, manipulira i građanima.

Pored izuzetno kvalitetnih predavanja, treba se spomenuti vrijednost sklapanja novih poznanstava i prijateljstava sa kolegama, studentima iz Zagreba i Beograda.

Ovim učionicama se, iz moje perspektive, dokazalo da je itekako održiv međunacionalni dijalog na ovom području, ali samo i jedino ako se svako pomiri sa objektivnom historijom i stvarnošću, odbijajući i ne prihvatajući ideologiju nacionalizma i fašizma kao načina života.

Stefan Stanković, Odeljenje za istoriju (master studije), Filozofski fakultet, Beograd

Ono što je najznačajnije bilo za mene na ovim radionicama jeste da sam upoznao divne ljude, svoje vršnjake i kolege iz BiH i Hrvatske. Svakako ću se sa nekima od njih videti u skorijoj budućnosti. Dobro je da se otvoreno govori o sukobima tokom 90-tih godina i njihovim posledicama po sve republike bivše SFRJ. Međutim, mislim da oko ovih pitanja treba više da se angažuju moji vršnjaci, rođeni tokom 90-tih godina, koji su, po meni, minimalno opterećeni ratovima na prostoru bivše zajedničke države. Tek će tada biti više rezultata i dijaloga oko brojnih problema koji opterećuju sve nas. Tako da, smatram da bi neki slični projekti u budućnosti trebalo da budu vođeni pre svega od strane studenata, ili onih koji su skoro završili svoje studije. U nekim stvarima se nisam slagao sa predavačima, svestan činjenice da svaka država ima neko svoje viđenje nama bliske prošlosti.

To bi bilo ukratko, u par rečenica, kako sam ja video ove naše susrete.

Ivan Blažinović, Filozofski fakultet, Zagreb

Interdisciplinarne učionice u Zenici, Zagrebu i Beogradu za mene su bile odlično iskustvo. Uz to što sam imao priliku prisustvovati predavanjima cijenjenih profesora povijesti i drugih znanstvenih disciplina, najveća prednost za mene je bila stjecanje novih poznanstava. Upoznao sam mnogo mladih iz drugih zemalja regije i kroz razgovor stekao novu perspektivu na političko i društveno stanje u zemljama bivše Jugoslavije, ali i na proučavanje povijesti općenito. Definitivno bih preporučio ovaj projekt svim studentima željnima znanja i upoznavanja novih ljudi.

Fatima Gađun, Odsjek za BHS jezike i književnosti, Filozofski fakultet, Zenica

Pripreme su u toku, datumi učionica zakazani. Prva posjeta studenata iz Srbije i Hrvatske zakazana je kod nas, u Zenici. Studenti su pristizali jedan za drugim, neki u grupicama, a mi smo ih dočekivale onako kako to rade pravi domaćini. Predavanja su održana u gradskom muzeju. Uz vrhunske izlagače i još kvalitetnija izlaganja, mnoštvo novih informacija smjestilo se u našim glavama. Nakon završenih izlaganja i ručka, provele smo slobodno vrijeme u druženju sa novim mladim intelektualcima, prijateljima.

Nakon nekoliko mjeseci, učionica je održana u Zagrebu. Topla dobrodošlica i osmijeh krasili su taj veličanstveni grad. Slušali smo predavanja o imenovanju jezika i zaključili koliko je besmisleno razdvajati rosu od jutra, sestru od brata, čovjeka od čovjeka. Mi smo jedno, mi smo isti, mi govorimo istim jezikom, mi se razumijemo i poštujemo. Druženje u Zagrebu nastavili smo u hostelu. Smijali smo se i zabavljali, rušili razlike koje su nam sistemi nametnuli. Oprostili se u suzama i zagrljajima. Do sljedećeg viđenja, u velikom Beogradu.

Stigosmo u Beograd, Nemanja nas čeka raširenih ruku sa osmijehom na licu. Smješteni smo u hostelu u centru grada, zadovoljni. Sutradan smo posjetili Filozofski fakultet i održali predavanja. Naučivši dosta toga, obogaćeni novim informacijama, srca punih topline, krenuli smo u obilazak Beograda.

Oduševljenje je ogromno, a mi smo već svi prijatelji, znamo se, zezamo i volimo. Ubrzo je došlo vrijeme za polazak kući. Do sljedećeg viđenja, prijatelji moji, do sljedećeg viđenja.

Bojana Anđelić, Filozofski fakultet, Novi Sad

Шта је, заправо, учионица?

Учионица је место које окупља очи знања жељне.

У учионици нас питају.

У учионици питамо.

У учионици постављају питања.

У учионици постављамо питања.

У учионици се роје идеје.

Учионица спаја људе.

У учионици се обликује људска свест.

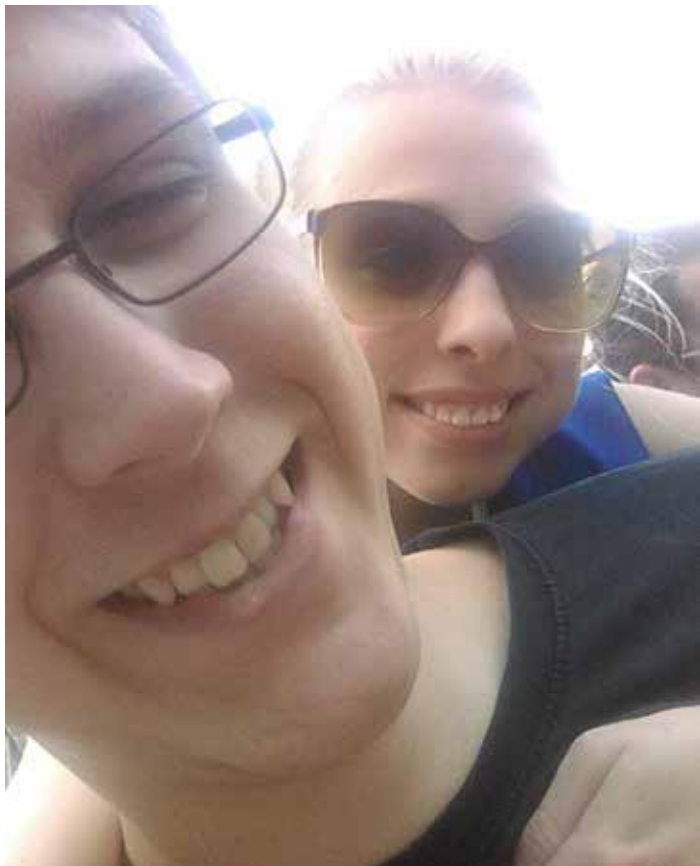
Из учионице се мења свет.

Сусрети младих на просторима бивше СФРЈ нешто је што се – мање јавно, више тајно – прижељкује дуги низ година. Једна сјајна замисао, афирмација интердисциплинарног приступа у методама учења и истраживања у друштвеним и хуманистичким дисциплинама у свим облицима друштвености на простору бивше Југославије, најзад је оваплоћена – од Зенице преко Загреба до Београда. Студенти из Босне и Херцеговине, Републике Хрватске и Републике Србије провели су заједно 9 дана, током којих су слушали предавања – конципирана као својеврстан вид преиспитивања и суочавања са минулим догађајима из заједничке прошлости – дискутовали, шетали својом културом, размењивали искуства и идеје и склапали пријатељства.

Сви студенти-домаћини били су на висини задатка – ажурни приликом одговарања на мејлове, дочекивали су студенте-госте на Аутобуској станици, пратили их до смештајног објекта, организовали дружења (уз

кафу и колаче и, неизоставни, обилазак града), те подстицали дискусију након предавања. Као једна од учесница пројекта, мишљења сам да из ових и оваквих повезивања и те како можемо да утичемо и на развој културе и на развој туризма. С обзиром да сам по занимању мастер професор српске књижевности и језика и докторандкиња на Методици наставе на Филозофском факултету у Новом Саду, нарочито ми је интересантна књижевна култура (и њен компаративни контекст). Увек радо цитирам Исидору Секулић: „Све што је атрибут живота, од ума и маште па до физичког здравља, све је елемент и медијум културе, али она сама је нешто друго: оплемењивање човека – то има хиљаде степена, облика, сврха. (...) Књижевна култура – то је читање, то је књига у џепу стално. Чувено име Шели, кад је тог дивног песника избацило море на копно, није у џеповима имао сендвиче, ни новца, имао је, умро је с њом, књигу. Читање – то је култура. Школа – почетак културе; путовања – културна панорама; читање – страст и слат културе, култура сама.“ Дакле, неопходно је да читамо, да трагамо, да се умрежимо, да разговарамо, да питамо, да слушамо једни друге, да размењујемо мисли, да путујемо. Предавања која су, по моме мишљењу, обележила овогодишње Интердисциплинарне учионице и која су блиска мојим пољима интересовања су: *Памћење рата 1992-1995. као основ национализма* (Енвер Казаз, Зеница), *Слика језичне прошлости у служби данашње политике* (Сњежана Кордић, Загреб) и *Настава историје као предвојничка обука. Има ли излаза?* (Дубравка Стојановић, Београд).

Nemanja Jovanović, Filozofski fakultet u Beogradu, Odeljenje za istoriju

Pozitivne strane ovih radionica/učionica su te što se otvaraju neka pitanja, i po mom mišljenju još bitnije, stvaraju novi kontakti među mladima. Predavači i teme su manje - više dobri, međutim, mislim da je izvođenje ove radionice po principu predavanja umanjilo efikasnost poruke. Najlepši trenutci su, ustvari, bili druženje i neka vrsta rasprave sa kolegama iz Zagreba i Zenice pre i posle samih radionica. I to je meni lično najvažnije iskustvo koje sam stekao u ovoj radionici. Stoga, za kraj mala preporuka za dalje – neka predavači manje pričaju, tj. samo neka načnu temu, a onda neka pitanjima i drugim sredstvima aktiviraju same studente da oni međusobno dele mišljenja i ideje, a izlagači bi onda preuzimali ulogu nekoga ko taj razgovor vodi u nekom željenom pravcu i ostavlja ga na temi. Jer razmena ideja i sticanje poznanstva i jeste poenta svega ovoga. I za kraj, samo da se zahvalim organizatorima na mogućnosti da upoznam predivne ljude i na interesantnim iskustvima.

Nemanja Cvetković, Međunarodna ekonomija, Univerzitet Džon Nezbit, Beograd

Radionice na kojima sam učestvovao, po meni, su imale veoma lep i snažan utisak. Od znanja koje sam stekao, preko pouzdanih informacija, do novih prijatelja koji su veoma važni za to čime se bavim i ono čemu težimo. Veoma mi se dopala ta interakcija i konstantni dijalog, koji svakako mislim da je od suštinskog značaja za bolji Balkan. Nadam se da ćemo u budućnosti nastaviti istim smerom. Upoznavanje, dijalog, razumevanje, poštovanje i pogled iz različitih uglova i rešavanje problema. Drago mi je jer sam bio član dobre ekipe mladih ljudi i nadam se da ćemo nastaviti zajedno i u budućnosti.

Gavro Burazor, Odeljenje za istoriju, Filozofski fakultet, Beograd

Utisak koji nosim iz Isidorine gimnazije u Novom Sadu, tokom poslednjih godina nije izbledeo. Susret sa maturantima kojima sam kratko predavao i dalje prepričavam kad mi se ukaže prilika. Trideset, gotovo punoletnih đaka te čuvene gimnazije, nije znalo odgovor na pitanje koja reka protiče kroz Zagreb.

Mislim da je ovo upravo dobar primer koji oslikava stanje među omladinom u bivšim republikama Jugoslavije. Nema dovoljno saradnje, nema dovoljno interakcije, ljudi koji govore isti jezik se međusobno gotovo ne poznaju. Ne želim da ulazim u razloge kako smo dovede došli, ali želim snažno da podržim svaki korak, svaku inicijativu koja nastoji da promeni ovakvo stanje, stanje međusobnog otuđivanja.

Zaista je bilo uživanje otići u Zagreb, biti dočekan od svojih kolega, razmenjivati mišljenja, upoređivati nastavne programe, razgovarati o životu. Ovakvi programi i inicijative, po mom mišljenju, imaju višestruko blagotvorno dejstvo na mlade ljude. Omogućavaju putovanje (kažu: „Jedno putovanje, jedan životni fakultet“), širenje vidika, rušenje nacionalističkih konstrukcija „o drugima koji ti žele zlo“,

mogućnosti saradnje na naučnom planu, kulturološku razmenu, i poslednje a ne i najmanje važno, stvaranje novih prijateljstava. Poslije užasnih ratnih dešavanja, ovakvi programi su od ogromne važnosti za napredak i budućnost. Već kasnimo u tom pogledu. Nedovoljno je studenata koji dolaze iz Zagreba u Beograd i obrnuto na postdiplomske studije. Jako je malo studenata koji su posetili Sarajevo ili Mostar.

Trebamo više programa koji nas povezuju, trebamo više inicijative, a zadovoljni možemo biti tek kada se međusobno prestanemo gledati kao da smo jedni drugima „egzotični“. Kada nam egzotika budu studenti iz dalekog Japana ili Indonezije, onda ćemo znati da je region krenuo dobrim putem, rekao bih putem mira i progresa.

Dženedina Mušanović, Odsjek za BHS jezike i književnosti, Filozofski fakultet, Zenica

Učestvovala sam na sve tri održane učionice u Zenici, Zagrebu i Beogradu i moram reći da je izuzetno iskustvo biti dijelom ovakvih susreta. Održana predavanja bila su u vezi sa politikom sjećanja, izgradnjom društvene solidarnosti, istraživanjem traume u svakodnevnom životu, problemom manipulacije jezikom i historijom i sl. Istaknula bih predavanje profesorice Snježane Kordić koja je govorila o manipulaciji jezikom u političke svrhe, te o problemu naziva jezika kojim se govori na prostoru bivše Jugoslavije. Profesorica Kordić je ponudila rješenje kojim bi bila spriječena manipulacija jezika, a to je uvođenje predmeta pod nazivom Jezik i književnost. No, više od samog rješenja, možda su važniji primjeri koje je profesorica Kordić navela, kao i moguća nova rješenja koja bi mogla proizaći iz ovakvih i sličnih diskusija.

A važnije od održanih predavanja jeste upoznavanje i druženje nas mladih iz regiona. Nisu nam bili potrebni rječnici ni prevodioci da bismo se savršeno razumjeli, a ime i prezime poslužilo nam je da se pronađemo na društvenim mrežama kako bismo ostali u kontaktu i dogovarali sljedeće susrete, neke nove projekte na kojima bismo uzeli aktivno učešće i sami održali predavanje.

Tijana Bajrambašić, Odsjek za BHS jezike i književnosti, Filozofski fakultet, Zenica

Izuzetno mi je drago što sam učestvovala na učionicama u Zenici i Zagrebu i namjeravam i u budućnosti biti dio te priče. Imala sam priliku slušati predavanja profesora koje cijenim i koji su pokazali da još uvijek ima pametnih i obrazovanih ljudi koji su na neki način posvetili život borbi protiv nacionalizma s kojim se svakodnevno suočavamo. Ipak, najljepša strana ovog projekta je druženje sa mladima iz Srbije i Hrvatske koji se ni po čemu ne razlikuju od nas u Bosni i Hercegovini. Interdisciplinarna učionica je pokazala da smo mi mladi itekako spremni na dijalog i suočavanje s prošlosti, a to i jeste najvažniji faktor, jer mi smo ti od kojih zavisi naša budućnost. Nadam se da ćemo i mi biti aktivniji učesnici, a možda jednog dana i sami budemo pravili ovakve ili slične projekte. Za početak bi bilo dobro da radimo na tome da privučemo i druge studente, koji to još nisu, da učestvuju u tim projektima, a posebno one studente koji ne razmišljaju kao mi već imaju stereotipne predodžbe o svojim susjedima, te lako budu zavedeni nacionalističkom propagandom.

Jovana Žarković, Filozofski fakultet, Novi Sad

Prisustvovala sam samo trećoj interdisciplinarnoj učionici koja je organizovana 15. 09. 2016. u Beogradu. Najpre bih pohvalila ideju da se na jednom mestu spoje studenti iz Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Uvek je lepo stvoriti nova poznanstva i, naravno, razmeniti mišljenja. Predavači su bili odlični. Pomogli su nam da sagledamo istoriju koju smo u školama učili iz nekih drugih aspekata, ali i da se zapitamo da li su stvari upravo onakve kako su u udžbenicima prikazane. Došla sam do nekih novih saznanja, a zainteresovana nekim izlaganjima odlučila sam da o nekim stvarima saznam više. Nadam se da će se ova okupljanja nastaviti, jer smatram da su veoma korisna, kao i da će im se priključiti još više ljudi.